

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

©2019 ДАНИЛОВА Е. І.

УДК 338.242.2
JEL: A10; D21; M21

Данилова Е. І. Теоретичні концепти формування системи економічної безпеки

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних основ формування системи економічної безпеки, які визначають її атрибутивні характеристики. Теоретичним базисом формування системи економічної безпеки є синтез теорій економіки, теорії систем, теорії катастроф, теорії конфліктів, синергетичної та теорії ризиків. Кожна із означених теорій забезпечує формування властивостей економічної безпеки. Теорія економіки визначає фундаментальні засади організації економічної безпеки, якими є формування безпечних умов для реалізації системи внутрішніх та зовнішніх взаємовідносин підприємства. Теорія систем визначає структурну та функціональну організацію економічної безпеки. Теорія катастроф дозволяє ідентифікувати межі стійкості підприємства та визначити критичні значення показників. Теорія конфліктів визначає джерела загроз, небезпек і ризиків, які пов'язані з реалізацією соціально-біологічних властивостей персоналу підприємства. Синергетична теорія визначає поведінку підприємства в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх небезпек і ризиків та механізми його розвитку в умовах нерівноваги. А теорія ризиків, своєю чергою, забезпечує систему економічної безпеки методичним інструментарієм їх діагностики та управління, що дозволяє реалізувати функціональність системи економічної безпеки як системи прогнозування, попередження та зниження негативного впливу ризиків на результати діяльності підприємства. Синтез основних концепт означених теорій дозволив сформувати основні атрибутивні характеристики системи економічної безпеки, які забезпечують її функціональність на основі реалізації означених завдань.

Ключові слова: економічна безпека, система, ризик, конфлікт, теорія катастроф, синергетична теорія.

DOI:

Табл.: 2. **Бібл.:** 13.

Данилова Ельвіра Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств, Національний авіаційний університет (просп. Космонавта Комарова, 1, Київ, 03680, Україна)

E-mail: ehdanilova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6036-7910>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/T-4651-2018>

УДК 338.242.2
JEL: A10; D21; M21

Данилова Э. И. Теоретические концепты формирования системы экономической безопасности

Цель статьи состоит в обобщении теоретических основ формирования системы экономической безопасности, которые определяют её атрибутивные характеристики. Теоретическим базисом формирования системы экономической безопасности является синтез теорий экономики, теории систем, теории катастроф, теории конфликтов, синергетической и теории рисков. Каждая из указанных теорий обеспечивает формирование свойств экономической безопасности. Теория экономики определяет фундаментальные основы организации экономической безопасности, которыми является формирование безопасных условий для реализации системы внутренних и внешних взаимоотношений предприятия. Теория систем определяет структурную и функциональную организацию экономической безопасности. Теория катастроф позволяет идентифицировать границы устойчивости предприятия и определить критические значения показателей. Теория конфликтов определяет источники угроз, опасностей и рисков, связанных с реализацией социально-биологических свойств персонала предприятия. Синергетическая теория определяет поведение предприятия в условиях влияния внутренних и внешних опасностей и рисков и механизмы его развития в условиях неравновесия. А теория рисков, в свою очередь, обеспечивает систему экономической безопасности методическим инструментарием их диагностики и управления, что позволяет реализовать функциональность системы экономической безопасности как системы прогнозирования, предупреждения и снижения негативного влияния рисков на результаты деятельности предприятия. Синтез основных концепт указанных теорий позволил сформировать основные атрибутивные характеристики системы экономической безопасности, обеспечивающие её функциональность на основе реализации указанных задач.

Ключевые слова: экономическая безопасность, система, риск, конфликт, теория катастроф, синергетическая теория.

Табл.: 2. **Библ.:** 13.

Данилова Эльвира Игоревна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента внешнеэкономической деятельности предприятий, Национальный авиационный университет (просп. Космонавта Комарова, 1, Киев, 03680, Украина)

E-mail: ehdanilova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6036-7910>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/T-4651-2018>

UDC 338.242.2
JEL: A10; D21; M21

Danilova E. I. Theoretical Concepts of Formation of the Economic Security System

The article is aimed at generalizing the theoretical foundations of the formation of the economic security system, which determine its attributive characteristics. The theoretical basis for the formation of the economic security system is the synthesis of theories of economics, theory of systems, disaster theory, conflict theory, synergistic and risk theories. Each of the mentioned theories ensures the formation of the properties of economic security. The theory of economics defines the fundamental foundations of organization of economic security, which is the formation of a secure environment for the implementation of the system of internal and external interrelations of enterprise. The theory of systems defines the structural and functional organization of economic security. The disaster theory helps to identify the limits of the enterprise's sustainability and define the critical values of indicators. The conflict theory defines the sources of threats, dangers and risks associated with the realization of the social-biological properties of the enterprise's staff. The synergistic theory defines the behavior of enterprise in the conditions of internal or external hazards and risks, mechanisms of its development in the conditions of imbalance. And the risk theory, in turn, provides the system of economic security with a methodical instrumentarium for their diagnosis and management, which allows to implement the functionality of the economic security system as a system of forecasting, preventing and reducing the negative impact of risks on the enterprise's performance. Synthesis of the main concepts of these theories allowed to form the main attributive characteristics of the economic security system, ensuring its functionality on the basis of the implementation of the tasks indicated.

Keywords: economic security, system, risk, conflict, disaster theory, synergistic theory.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 13.

Danilova Elvira I. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management of Foreign Economic Activity of Enterprises, National Aviation University (1 Kosmonavta Komarova Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail: ehdanilova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6036-7910>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/T-4651-2018>

Початок ХХ сторіччя ознаменувався новими локальними та глобальними викликами як для держав світу, так і для видів економічної діяльності та підприємств, що обумовило необхідність розвитку питань економічної безпеки в напрямі наповнення поняття новим змістом з урахуванням сучасних чинників впливу.

Проблема формування економічної безпеки вирішується в контексті загального управління підприємством, де безпека розглядається як принцип функціональності підприємства, і, відповідно, теорія економічної безпеки розвивалася в контексті розвитку загальної теорії економіки. Оскільки теорія економіки розглядає загальні закономірності розвитку економічних систем, для виявлення, аналізу та моделювання таких закономірностей та ідентифікації критичних точок у розвитку таких систем, які загрожують їх стійкості, широкого поширення набули математичні методи дослідження економічних процесів та оцінювання міри їх стійкості.

Окрім того, економічна безпека – це система протидії небезпекам, тому для прогнозування, оцінювання та зменшення негативного впливу таких небезпек на діяльність підприємства має бути використана методологія управління ризиками.

Економічні інтереси, які лежать в основі економічних систем, є потенційним джерелом неузгодженості між суб'єктами взаємодії в процесі реалізації економічних відносин. Неузгодженість та викликана нею конфліктність, залежно від потенційної можливості її вирішення, порушує безпеку реалізації системи взаємовідносин підприємства. Звідси, вся система економічної безпеки підприємства має базуватися на методологічних засадах конфліктології.

Нелінійність, нерівновага, когерентність сучасного світу проявляються і в системі причинно-наслідкових зв'язків між джерелами небезпек і результатами їх впливу на стан стійкості підприємства та динаміку їх розвитку. Означені закономірності штовхають до використання синергетичних підходів у процесі управління економічною безпекою.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних основ формування системи економічної безпеки та виокремленні основних її атрибутивних характеристик.

Виходячи із вищевикладеного і спираючись на наукові дослідження Мошенського С. З. [3, с. 3], теоретичним базисом економічної безпеки є теорія економіки, теорія управління [11], теорія систем [2; 8], теорія катастроф [4; 5; 12], теорія ризиків [2; 9], теорія конфліктів [6; 10] та синергетична теорія [13].

Базовою теорією, яка визначає фундаментальні засади формування економічної безпеки підприємства, є теорія систем.

Основні положення теорії систем, які формують методологічне підґрунтя не лише для розвитку кібернетики, а й систем різної природи походження

(економічних, соціальних), можна сформулювати таким чином:

- ✦ система складається з компонентів, які взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, кожний компонент і система в цілому виконують певні функції;
- ✦ взаємодія компонентів системи визначає характер її організації;
- ✦ організація системи визначає її функціонування і характер взаємодії з навколишнім середовищем.

Побудова системи економічної безпеки базується і на теоретичних підходах теорії систем у частині сутнісної точності формування базових понять системи, а саме: визначення понять «компоненти системи» (або підсистеми) як структурної одиниці цілісної системи, які взаємодіють між собою і підкоряються тим самим законам, що і вся система, і «елемента» як межі членування, елементарного носія якості системи.

Елементи, компоненти, підсистеми та системи взаємодіють як між собою, так і зі зовнішнім оточенням через систему енергетичних, речовинних, інформаційних, внутрішніх і зовнішніх, прямих і зворотних зв'язків.

У процесі взаємозв'язків і взаємодії системи виявляють властивості, які є атрибутивними характеристиками системи відносин.

Теорія систем виокремлює три типи властивостей:

- 1) властивості, які пов'язані зі структурою та функціями системи;
- 2) властивості, що реалізують здатність системи до самозбереження;
- 3) властивості, що характеризують тактику і стратегію поведінки системи при досягненні мети [2, с. 14].

Важливість використання теорії систем у побудові системи управління економічною безпекою зрозуміла і з огляду на трактування сутності понять «функціонування» та «розвиток», які є базовими процесами економіки, дослідження яких є сферою економічної науки. Під функціонуванням теорія систем розуміє «процеси, що відбуваються у системі (і навколишньому середовищі), які стабільно реалізують фіксовану мету. Розвитком називають те, що відбувається із системою при зміні її цілей. Характерною рисою розвитку є той факт, що існуюча структура перестає відповідати новій меті та для забезпечення нової функції доводиться змінювати структуру, а іноді й склад системи, перебудувати всю систему» [3, с. 39].

Окрім вищезначеного, теорія систем надала чітке визначення поняттю «модель системи», визначила типи станів системи та принципи їх функціонування, етапи моделювання систем тощо, що забезпечує процес управління економічною безпекою

інструментарієм формування стійкості та безпеки, дозволяє прогнозувати еволюцію економічної системи в контексті її відповідності цілям.

Теорія катастроф викладена в доступній для економічного сприйняття книзі В. І. Арнольда «Теорія катастроф», де пояснюються якісні зміни та перехідні процеси в економічних системах.

Відповідно до теорії катастроф трансформацію економічної системи слід розглядати як сукупність перехідних процесів в часі та просторі. В умовах непередбачуваності впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища їх дія все частіше призводить до втрати стійкості та стабільності підприємства. За таких умов небезпеки та ризику для діяльності підприємства є джерелом кризи та ймовірного банкрутства.

З використанням властивого їй інструментарію теорія катастроф дозволяє здійснити аналіз механізмів втрати стійкості та пояснити шляхи досягнення підприємством нового його стану.

Теорія катастроф базується на ідеї збалансованого розвитку всіх структурних і функціональних підрозділів підприємства. Концепція управління економічними процесами на основі теорії катастроф передбачає опис збалансованого співвідношенні показників економічного розвитку підприємства, встановлення їх критичних рівнів та розробку сукупності заходів для підтримання стану стійкості.

Для пояснення механізму формування нового стану стійкості в теорії катастроф використовується поняття атратора – множини станів динамічної системи, яка притягується в момент втрати її стійкості. Атрактор формується у вигляді множини напрямів розвитку підприємства, яке перебуває в стані кризи.

Базовою ідеєю теорії катастроф є стрибкоподібний перехід підприємства в умовах кризи в новий якісний стан.

Згідно з теорією катастроф підприємство перебуває в стані стійкості, якщо параметри його функціональності не переходять за критичні значення. При значеннях, які перевищують критичні, відбувається втрата стійкості підприємства. Таке розуміння стійкості дозволяє розробити формати стабілізаційних заходів для утримання значень показників на рівні до-критичних. Відповідно, водночас з вищезазначеною, реалізується завдання нейтралізації параметрів, дія яких штовхає економічну систему в стан нестійкості, а в подальшому і стан кризи, при якій відбувається перехід підприємства на новий атрактор його розвитку.

Щодо параметрів забезпечення стійкості економічної системи, то В. Арнольд вказував на необхідність їх динамічної системності, що трактується як забезпеченість стійкості системи цілою низкою параметрів, а причиною її втрати може бути один із них. Тобто вплив на окремі із показників та їх зміна

вище критичних значень може стати причиною втрати стійкості системи.

Фундаментальними висновками теорії катастроф, які формують ідеологію управління економічною безпекою, є ідентифікація ознак катастрофи, до яких належать такі:

1) під дією факторів економічна система може бути стійкою. При перевищенні визначених значень показників факторів система буде змінювати свій стан, стає нестійкою;

2) можливість існування декількох положень рівноваги (декількох мод) системи при деякому значенні контрольованого параметра;

3) перехід системи із одного стану рівноваги в інший здійснюється стрибкоподібно;

4) незначні зміни параметрів приводять до значних якісних змін системи;

5) втрата стійкості системи не завжди пов'язана з біфуркацією, система може втрачати рівновагу внаслідок зростаючих самопідтримуючих коливань;

6) економічна система є структурно стійкою, якщо вона не чутлива до малих збурень [5].

Отже, теорія катастроф забезпечує економічну науку інструментарієм прогнозування нестійкості економічної системи.

Фундаментальним ядром елементарної теорії катастроф є стандартизовані схеми поведінки економічної системи в умовах кризи, які формалізовані із різноманіття ситуацій поведінки підприємств в умовах втрати стійкості [4].

Теорія катастроф разом з нелінійною термодинамікою, теорією диференціальних рівнянь, нелінійними математичними моделями сформували фундаментальні засади синергетичної теорії розвитку складних систем шляхом їх самоорганізації в умовах нерівноваги. Засновником синергетичної теорії є Герман Хакен.

Синергетична теорія сформувала закономірності поведінки великих систем, які перебувають в стані нерівноваги. Як зазначав Г. Хакен, складні системи, які складаються з великої кількості підсистем, складним чином взаємодіють між собою, у результаті чого відбувається самоорганізація як сукупність внутрішніх процесів формування нової системи взаємозв'язків між її підсистемами, у результаті чого відбувається їх упорядкованість та взаємоузгодженість.

Синергетична теорія як механізм формування нової системи взаємозв'язків між підсистемами та елементами всередині підсистем розглядає внутрішні збурення, які виводять систему в стан нестійкості. Внутрішні збурення в системі в синергетичній теорії носять назву «флуктуації» (коливання). Зовнішні впливи розглядаються як одне із джерел появи внутрішніх коливань. Наближення коливань до критичних рівнів вводить систему в стан біфуркації (вершину гори кривої нестійкості системи). Систе-

ма, яка перебуває в точці біфуркації, є максимально нестійкою, і щонайменші випадковості можуть призвести до зміни положення системи (вибору поведінки системи).

У точці біфуркації перед системою відкривається спектр векторів можливого руху системи, які називаються атрactorами.

Ідеї синергетичної теорії є фундаментальним підґрунтям для формування системи економічної безпеки на основі розуміння нелінійності взаємозв'язків у системі підприємства.

До подібних висновків слід віднести такі:

1) невелика небезпека може призвести до ризику для діяльності підприємства;

2) направленість розвитку підприємства може бути непрогнозованою, оскільки, окрім ідентифікованих небезпек, на підприємство впливають випадкові загрози та небезпеки, які виникають непередбачувано і на які не можна вплинути. Однак такі небезпеки визначають майбутній стан підприємства та напрям подальшого розвитку;

3) щодо дії кожної небезпеки підприємство має поріг чутливості, нижче якого зміни, викликані даною небезпекою, можуть бути нейтралізовані, вище – зростатиме небезпека для системи [13].

Значний внесок у формування теорії економічної безпеки було зроблено в період сформованості теорії конфліктів.

Конфліктологія як наука заявила про себе із середини ХХ століття, попри те, що конфлікти існували з часів появи людини, яка потребувала певних ресурсів для забезпечення своєї життєдіяльності та володіння якими набувалося на основі застосування сили.

Еволюційний розвиток світу призвів до розширення причин виникнення конфліктів, перенісши їх з площини міжособових відносин у площину суспільних взаємодій.

Сформовані постулати розкривають природу небезпек і ризиків у діяльності підприємств, джерелами походження яких є працівники з їх соціально-біологічними характеристиками, система трудових взаємовідносин між ними, їх мотиви, потреби та інтереси. Відповідно теорія конфлікту сформувала методичний інструментарій управління економічною безпекою в частині управління трудовими конфліктами, конфліктами інтересів, конфліктами менеджменту та стейкхолдерів тощо.

Поширення наукових досліджень конфліктології на економічні процеси привело до пошуку джерел і типізації економічних конфліктів на підприємствах, які є потенційними джерелами загроз і небезпек для їх діяльності.

Розвиток конфліктології привів до її становлення не лише як наукового напрямку дослідження, навчальної дисципліни, а і як практичного напрямку

управлінської діяльності. Конфліктологія збагатила управлінську діяльність, у тому числі й діяльність з управління економічною безпекою, методами діагностики та регулювання конфліктів, моделями та стилями виходу з конфліктів, технологіями попередження конфліктів тощо [5].

Оскільки підприємство одночасно є і суб'єктом ринку, і веде господарську діяльність, самостійно формуючи свою стратегію та політику, визначаючи мету функціонування, воно наражається на ринкові ризики та внутрішні ризики діяльності. Існуючі джерела ризиків, методологічні підходи до дослідження ризиків, їх оцінювання та управління ними сформовані ризикологією.

Теорія ризиків є фундаментальною основою економічної безпеки як наукового напрямку дослідження загроз, небезпек і ризиків господарської діяльності підприємств.

У процесі розвитку теорії ризиків ускладнювалася сутність поняття ризику. Ризик асоціюється зі:

- ✦ збитком, пов'язаним з небезпекою втрати капіталу;
- ✦ з математичним очікуванням втрат, які можуть статися в результаті обраного рішення;
- ✦ збитком діяльності, яка зменшує величину підприємницького прибутку;
- ✦ імовірністю відхилення від запланованого результату;
- ✦ небезпекою виникнення несприятливих наслідків аналізованої події;
- ✦ імовірністю настання несприятливої події або процесу;
- ✦ кількісною мірою невизначеності.

В існуючих наукових підходах до трактування ризику він пов'язувався з дією стихійних ринкових сил, у результаті чого зменшується величина підприємницького прибутку на величину збитків (втрат підприємця).

Подальший розвиток теорії ризиків прямував у напрямку визначення ролі суб'єкта в процесі формування ризику підприємницької діяльності. Суб'єкт підприємницької діяльності визначає мету, обирає шляхи її досягнення.

Значний внесок у розвиток теорії ризику зробив Дж. Кейнс, здійснивши класифікацію ризиків на:

- 1) ризик підприємця, пов'язаний із можливістю отримання доходу менше очікуваного;
  - 2) ризик кредитора як імовірність втрати власних коштів;
  - 3) ризик зменшення цінності грошової одиниці.
- Й. Шумпетер і Ф. Найт доповнили класифікацію ризиком відсутності достатності інформації.

Сучасна плеяда науковців розширила як сутнісне розуміння ризику, так і їх класифікацію. Так, наприклад, В. Вітлінський, П. Верченко визначають сутність категорії ризику як «імовірність події чи гру-

пи споріднених випадкових подій, які спричиняють збитки об'єкту, який володіє даним ризиком» [1].

Вченими розширена палітра джерел ризику та їх класифікація. До джерел ризику вони відносять всю сукупність процесів та явищ різної природи походження, які є результатом невизначеності та конфліктності [7, с. 8].

Щодо класифікації ризиків, то слід відмітити відмінності, викликані рівнем узагальнення ризиків. Так, в академічних джерелах інформації представлений класичний поділ економічних ризиків на:

- ✦ *виробничий* – ризик, пов'язаний з можливістю невиконання фірмою своїх зобов'язань за договором або контрактом з іншим суб'єктом господарської діяльності внаслідок здійснення виробничої господарської діяльності;
- ✦ *фінансовий (кредитний)* – ризик невиконання фірмою своїх фінансових зобов'язань перед інвестором внаслідок використання кредиту для фінансування своєї діяльності;
- ✦ *інвестиційний (портфельний)* – ризик, пов'язаний з можливим знецінюванням інвестиційно-фінансового портфеля, що складається як із власних цінних паперів, так і з придбаних;
- ✦ *ринковий* – ризик, пов'язаний з можливим коливанням ринкових процентних ставок як власних національних грошових одиниць, так і закордонних [7, с. 10].

У наукових дослідженнях ризику деталізуються відповідно до предметної сфери дослідження: логістичні, зовнішньоекономічної діяльності, інформаційні, персоналу, репутаційні, ресурсні, функціональні тощо.

На основі вищевикладеного слід відзначити, що теорія управління ризиками озброїла систему управління економічної безпеки теоретичними здобутками в частині ідентифікації джерел ризиків, кількісними методами аналізу ризиків, методичними підходами до управління ризиками на основі моделей оптимізації та нечіткої логіки тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що теоретичним базисом економічної безпеки є сукупність понять, закономірностей, правил поведінки, визначених у базових теоріях економіки, управління, математики (табл. 1).

На основі узагальнення основних позицій зазначених теорій, у контексті уточнення сутності понять, якими оперують при дослідженні економічної безпеки підприємства, виявлення властивостей, закономірностей поведінки систем під впливом зовнішніх факторів, розуміння внутрішніх механізмів зміни стану підприємства під впливом ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища сформовано основні концепти (ментальне утворення у свідомості науковця) економічної безпеки:

Таблиця 1

Базові теорії формування системи економічною безпекою

Теорія	Теоретичні постулати	Концепти, на яких базується система економічної безпеки
Економічна теорія	В основі будь-якої діяльності лежить економічний інтерес	Система захисту економічних інтересів підприємства в умовах обмеженості ресурсів, наявності зовнішніх і внутрішніх загроз, небезпек і ризиків
Теорія систем	Результативність системи вища результативності окремих її компонентів	Цілісна система організаційних, економічних, технічних, психологічних заходів та засобів, які в цілому виконують функцію захисту підприємства від загроз, небезпек і ризиків підприємства
Теорія управління	Управління – це цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт з метою досягнення цілей	Система методів, способів, інструментів відділу економічної безпеки, використання яких дозволяє формувати умови безпечної діяльності всіх структурних підрозділів підприємства
Теорія катастроф	При плавних змінах зовнішніх умов функціональність підприємства може мати стрибкоподібні зміни	Система, яка дозволяє досягти мети діяльності підприємства (на основі функціональної та структурної стійкості до незначних впливів)
Теорія конфліктів	На стійкість діяльності впливають соціально-біологічні характеристики працівника	Система методів та інструментів управління трудовими конфліктами
Синергетична теорія	В умовах нерівноваги відбуваються процеси самоорганізації	Система структурної та функціональної відповідності підприємства цілям розвитку
Теорія ризиків	Залежно від сили впливу ризику викликають збитки або загрожують банкрутством	Спосіб попередження втрат і непередбачених витрат підприємства

1) економічна безпека – це цілісна система організаційних, економічних, технічних, психологічних заходів та засобів, які в цілому виконують функцію захисту підприємства від загроз, небезпек і ризиків шляхом формування умов безпечної реалізації функцій підприємства (відповідність теорії систем);

2) економічна безпека – це система, яка дозволяє досягти мети діяльності підприємства (на основі функціональної та структурної стійкості до незначних впливів (відповідно до теорії систем і теорії катастроф));

3) економічна безпека – це система структурної та функціональної відповідності підприємства цілям розвитку. При цьому зміна цілей розвитку може супроводжуватися зміною структури, функцій або системи взаємовідносин між елементами системи (відповідно до теорії систем, синергетичної теорії);

4) економічна безпека – це система захисту економічних інтересів підприємства в умовах обмеженості ресурсів, наявності зовнішніх та внутрішніх загроз, небезпек і ризиків (відповідно до теорії економіки);

5) економічна безпека – це спосіб попередження втрат і непередбачених витрат підприємства (відповідно до теорії економіки);

6) економічна безпека – це функція системи управління підприємством, завданням якої є виявлення загроз, оцінювання та попередження небезпек та управління ризиками з метою формування умов для забезпечення стійкості в реалізації мети діяльності підприємства (відповідно до теорії управління).

Узагальнення та декомпозиція основних концепт економічної безпеки дозволяє виокремити основні її атрибутивні характеристики, яким має відповідати система управління економічною безпекою підприємства (табл. 2).

фундаментальні засади організації діяльності з економічної безпеки, якими є формування безпечних умов для реалізації системи внутрішніх та зовнішніх взаємовідносин підприємства.

Теорія систем визначає принципи формування системи економічної безпеки та структурну організацію, яка забезпечує її функціональність та розвиток.

Теорія катастроф забезпечує систему управління економічної безпеки методичним інструментарієм для встановлення критичних значень показників та їх збалансованого співвідношення, за межами досягнення яких відбувається втрата стійкості підприємства та його підсистем.

Теорія конфліктів виокремлює роль соціально-біологічних характеристик суб'єктів у забезпеченні функціональності та формуванні тенденцій розвитку.

Синергетична теорія визначає поведінку підприємства в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх небезпек і ризиків та механізми його розвитку в умовах нерівноваги.

Теорія ризиків сформувала критеріальні ознаки ризиків підприємницької діяльності та надала методичний інструментарій їх діагностики та управління, що дозволило реалізувати функціональність системи економічної безпеки як системи прогнозування, попередження та зниження негативного впливу ризиків на результати діяльності підприємства.

Синтез основних концепт означених теорій дозволив сформувати основні атрибутивні характеристики системи економічної безпеки, які забезпечують її функціональність на основі реалізації означених завдань. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітлінський В. В., Верченко П. І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2000. 292 с.

Таблиця 2

Атрибутивні характеристики економічної безпеки

Показник	Атрибутивні характеристики економічної безпеки
За складністю формування	Система як сукупність засобів та заходів
За ієрархічністю	Функціональна підсистема підприємства
Функціональне призначення	Створення умов для реалізації корпоративної мети
Корпоративна мета	Функціональна стабільність, структурна стійкість, динамічний розвиток
Завдання	Уникнення втрат і непередбачених витрат підприємства шляхом виявлення загроз, попередження небезпек та управління ризиками

ВИСНОВКИ

Економічна безпека, будучи науковим напрямом економічних досліджень, не є самостійною гілкою науки з властивими їй законами розвитку. Теоретичним базисом формування системи економічної безпеки є синтез теорій економіки, теорії систем, теорії катастроф, теорії конфліктів, синергетичної теорії та теорії ризиків. Економічна теорія визначає основні

2. Теорія систем. URL: www.ea.donntu.org:8080/ (дата звернення: 03.07. 2019)

3. Мошенський С. З. Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2008. 432 с.

4. Нагаєва Е. А. Применение теории катастроф в антикризисном управлении // Практические аспекты современного менеджмента : сб. ст. по матер. ІА междунар. науч.-

практ. конф. № 1А (г. Новосибірськ, 01.02.2010). Новосибірськ : СибАК, 2010.

5. Неделько Н. С. Использование теории катастроф к анализу поведения экономических систем. *Вестник МГТУ*. 2010. Т. 13. № 1. С. 223–227.

6. Орлянський В. С. Конфліктологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 160 с.

7. Останкова Л. А., Шевченко Н. Ю. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 256 с.

8. Парсонс Т. Система современных обществ. М. : Аспект Пресс, 1998. 270 с.

9. Arrow K. Essays in the theory of risk bearing. Chicago, 1971. 278 p.

10. Darendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society. Stanford, Calif., 1959. 362 p.

11. Burton J., Dukes F. Conflict: Practices in Management, Settlement and Resolution. N. Y., 1990. 230 p.

12. Zeeman E. C. Catastrophe theory. N. Y.: Addison Wesley, 1997.

13. Laszlo E. The Age of Bifurcation. N. Y., L., 1991.

REFERENCES

Arrow, K. *Essays in the theory of risk bearing*. Chicago, 1971.

Burton, J., and Dukes, F. *Conflict: Practices in Management, Settlement and Resolution*. New York, 1990.

Darendorf, R. *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford, Calif., 1959.

Laszlo, E. *The Age of Bifurcation*. New York, L., 1991.

Moshenskyi, S. Z. *Fondovyi rynok ta instytutsiine investuvannia v Ukraini: vplyv na investytsiinu bezpeku derzhavy* [The stock market and institutional investing in Ukraine: impact on the investment security of the state]. Zhytomyr: ZhDTU, 2008.

Nagayeva, Ye. A. "Primeneniye teorii katastrof v antikrizisnom upravlenii" [Application of catastrophe theory in crisis management]. *Prakticheskie aspekty sovremennogo menedzhmenta*. Novosibirsk: SibAK, 2010.

Nedelko, N. S. "Ispolzovaniye teorii katastrof k analizu povedeniya ekonomicheskikh sistem" [Using catastrophe theory to analyze the behavior of economic systems]. *Vestnik MGTU*, vol. 13, no. 1 (2010): 223-227.

Orlianskyi, V. S. *Konfliktolohiia* [Conflictology]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2007.

Ostankova, L. A., and Shevchenko, N. Yu. *Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnymy ryzykamy* [Analysis, modeling and management of economic risks]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2011.

Parsons, T. *Sistema sovremennykh obshchestv* [The system of modern societies]. Moscow: Aspekt Press, 1998.

"Teoriia system" [Systems theory]. www.ea.donntu.org:8080/

Vitlinskyi, V. V., and Verchenko, P. I. *Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom* [Analysis, modeling and management of economic risk]. Kyiv: KNEU, 2000.

Zeeman, E. C. *Catastrophe theory*. New York: Addison Wesley, 1997.